

הד קולו של משרטט תולדות

חדשות מאזור הקוטב

דן סירון. סדרת עמודים לספרות עברית - עיון. הוצאת זמורה ביתן. 571 עמ', 63 שקלים

עפרה יגליון

את מסתו הקצרה של דן סירון על שירתו של אברהם הלפי קראו תלמידי בתרגיל כשירה עם פרסומה ב-1985 בעניין מיוחד ובסקר נות. הם גילו שהם נזקקים לדבריו של האומר "עטור מצדך זה שחור" (אינני זוכר אם כתבו כך כשיר), המרוח בכנות נוגעת ללב על אירצונו להיות אה לבעלת החלוק הוודה, הצמיירי והדך, כשהשיר תפס מקום בחיי האהבה שלהם; את התרד מה המשמעותית להיחייאתו תרם הלחן; את נכונותם לנכס למפת הקריאה שירים זרים ומקד טבים לתמונת עולמם המושגית הרגשית: "זוכר אני את יום מותך, יסנין./ בעולם הבא נהיה עוד ידידים" - תרם מירון.

חמש המסות הבודדות (פרייל, חלפי, אצ"ג, קרני וביאליק), שהעידו על עניינו ועל נטיות ליבו של מחברן בשעה נתונה, היו יצורים סמוג אחד; כריכתן בצדור אחד הנקשר במסה מלווה הופכת אותן ליצור אחד לגמרי. לאור השתנותם ללא היכר של החשיבה ההיסטוריוסופית והמוחקר ההיסטורי במאה ה-20 בכלל וכדורנו בפרט, אני קוראת בספר כבספר תולדות, הנמצע מלהכריז על עצמו ככזה.

את ספר התולדות הראשון של הספרות העברית החדשה "באיון לשון שתהיה" (כלומר, רוסיית) פירסם יוסף קלוזנר, האב המייסד, כשתיאורה טכ עית למקום משכנה המרכזי האחרון של הספרות העברית בזמנו. שני ספרי התולדות הבאים ראו אור במערב; מחברתו העברית הקטנה של קלוזנר "הזרמים החדשים של הספרות הצעירה" ארתה אור בניו יורק, ואילו ספרו של נחום סלושץ בעל השם המבטיח והתגניב "La renaissance de la littérature hebraïque" ראה אור בפאריס.

קריאה בהקדמות מחברי התולדות מגלה כי המטפורה המשמשת ביסודן בעקביות מפתיעה שואבת מעולם המונחים של הרומנטיקה מזה ומן האתוס הציוני מזה, ונטולה מהקטלוג הסמנטי של

עפרה יגליון מרצה בחוג לספרות עברית באוניברסיטת תל אביב

הטבע והצמיחה: "מרוכ העצים לא נראה את היער. כלומר: מרוב האישים לא ייראו פני הדורות בר ישום הכללי" (קלוזנר, 1919); "ספרותנו החדשה היא רק שדה נשכח ולא נעבר. המלומדים היהודים שבמערב, אלה השקדנים שאספו ואגרו הרבה אל ממגורותיהם מתבואת כל שדותינו, פרי כל התקר פות והזמנים השאירו את השדה הזה פאה" (לחובר, 1928); "הדברים האלה צריכים הדגשה, בייחוד עתה ממרוקה הימים, שבו אנו רואים את שלושות זרמי הספרות העיקריים... יונקים מעבר לגילויי נר גוריהם, ממסמתי שורשים משותפים, ביתר ריוק: משורש אחד, ונפגשים בסופם בצמרת אחת, היא היא הספרות העברית החדשה" (סרן, 1950).

וגם מירון, המרענן את המטפורה בצירוף מן השירה הישראלית (אייר הרכיז) מזהה ומחזיק באותו השדה, אם כי הוא, בניגוד לקדמיו המרברים על יער ושדה, מצמצם את השטח לגן: "גורל הגן כולו איננו תלוי אך ורק ב'ספחים' המשובחים' שעלו בו אלא במערך רחב של מיקום וטיפול, של אור וצל, של השקיה בעתה וניכוש ועישוב במדעים".

הכותרת המעגלית "חדשות מאזור הקוטב", פיר טית וחומרית כאחת, מכוננת אל הפרק המקיף ביד תר: "מבוא לאנקראון על קוטב העיצובן מאת אצ"ג", המסודר בתווך, כקו הצהריים מגשר ומשטש את הסמיכות של הנוסחאות הפואטיות המ גוונות ואת זימנם יחודי של "משוררי תווך" ו"משוררים מלווים", דברים וצדי רברים, כאילו היו שווי ערך, באשר הם שווי משקל בעוצמת קולו של המחבר.

גם סידורו של הספר מן הסוף הכרונולוגי (פרייל) אל ההתחלה (ביאליק), רחיק דברי המבוא המכריז על עצמו רק "כשולי עצמו", ההצורה על התרחקות מכוננת מן הפוזה של "גילוי נעלמים, החייאת נשכחים והקצת הנרדמים של הספרות" אינם מטשטשים את היותו פריט אחרון במפעלות הממפים הגדולים של תולדות הספרות העברית החדשה.

המודלים היומרגיים, הגרנדיוזיים והמספקים שהעמידו קלוזנר ולחובר, הלקין וסרן, בתארום את הרצף, איש איש בדרכו, כמערכת סגורה וטוטלית וכאמיתה חסרת פניות, ביקשו לחשוף את חוקיהה הנסתרת והאובייקטיביות של חידת צמיחתה של

הספרות העברית החדשה. הם העלימו עין מפיר ושים סותרים, או התכחשו לייחודי ולחד פעמי, האמביוולנטי, הדינמי והשונה, שנתפסו כבלתי הרי סטוריים. הנטייה המסורתית לחלוקת הגדולות והד חובקות - הדורית, ה'אנרית והתמטית - העניקה לסופר היחיד את משמעות קיומו כמשתתף בדרמה הגדולה של האישיות הספרותית הקולקטיבית. מכאן קצרה הדרך לוויג ולזיהוי עניינה של הספ רות בעניינה של האומה, לגיוס פני הספרות ככלי בחינוך הלאומי, ולהפיכת סיפורה (של הספרות) לפיגום בנראטיב הלאומי העברי הישראלי.

בהעדפת התיאור הנראטיבי המופשט על פני התיאור המתודולוגי האחרות מציע "חדשות מאי ווד הקוטב" היסטוריה של אלטרנטיבות ספרותיות, במקום היסטוריה ספרותית אלטרנטיביות. שחרורו היחסי מן השאלות הגדולות של האובייקטיביות והיסטורית פינתה מקום לשאלות ההגניות האינטלקטואלית ביחס למושאי. המחבר, הנתן לכך התלהיך כשרגליו נטועות בזמנו, בלתי משוד רר מעמדותיו כהווה כשהוא דן בעבר, חופשי להציע "סדר" חדש ולהתמקד בהיבטיו המאוחרים ביותר של האובייקט הנצפה.

כך אפשר להבין ולהצדיק את הצבתו של גבריאל פרייל, אישיות ספרותית צבעונית, אמביוולנטית וקמפלקטיביות (לא איהו שבכ צף מחוירי על גל בברונקס משחיר), החומקת מן הסכמיות ומן הדיכטומיות של הדרמה הדורית והסגנונית של השירה הישראלית, במבוא של ספר על השירה העברית-ישראלית, מכלי שהנפח יפקח את עיני הקורא בצבת (יסלח לי אלטרמן) וציירו בעקשנות טרמינולוגית כדמות ה'אף על פי כן' המופתית של המרכז האמריקאי שהכויב. כך אפשר לדחות, כהתאמה לשעת המחקר, את ביאליק אל אחריתו של הספר.

"חדשות מאזור הקוטב" הוא חיבור היסטורי שאינו מגזע מפתח מונחים מקצועי, אך גם אינו מתרמה להיות חסר פניות ומודה בתרומתם של המיתוס, הדימוי, האידיאולוגיה והמגנטיות לקור פוט הנבחן.

מירון מחדש ומספר כטבעיות מתי ובאלו נטי בוח נתקל לראשונה בספר שעליו הוא כותב: "אני עצמי הייתי צמוד והתקו לאנקראון במשך כל חיי קורא שירה, מיום שהגעתי ל'זר', חנותו של

אליהו שפטל ברחוב גאולה בתל אביב, שהיתה לי מעין בית ספר מחוץ לבית הספר, כנער בר מצווה כמה להמיד מתנת כסף צנועה בספרים עבריים ישנים. כאן נפל לידי הקנטרס השחור המעוטס בכתב זהב ריקי ומסוגנן, וכאן, בין ערימות הספ רים וכתבי העת קראתי לראשונה. בכך הוא אינו מוציא עצמו מתחום התופעה שהוא חוקר, או מחוץ לנושא המחקר, ואין הוא נבדל מן העולם שבו הוא צופה, או ממרחב תצפיותיו. הוא מקיים עם הספרות פעילות גומלין ומחבר תמונה היסטורית חדשה, הר מגית ונגישה. הרצף ההיסטורי המופתי נשבר, ועמו נשברת אצטלת הפרויקטיביות. וכאשר המבקר קובע ומפרש את העובדות על ידי סיפורו, זה פועל על הקורא כמו יריעת פרוזה טובה.

כאשר משלב מירון את הטון הטבעי בטון האר טוריסטיטיו: "מה שתואר כאן הוא עיירה - מותר, אולי לומר: עקרונה - של הדינמיקה המניעה" או "מוסכמה בדוקה וכחונה היא", הוא נענה לתביעה בת המאה:

בוא, הנביא, הופע, כי בא מועד...

ראה, מה זקנים ותשושים אנתנו, מה עייפנו, ראה אודלת ידנו במאבק המייסור מיד - או לעולם לא... ההכרה גוועת, בושת הפנים רועת, המצפון ישן. אף לא קרן אור אחת מסכיב רק האפסות תישא קולה. (1892, תרגום י. ל. פריץ לשיריו של המשורר הרוסי נארטוק).

בקריאה זו מצא חנא שמרוק את אחד משורשי ה'קריאה לנביא' בשירה העברית החדשה: הקריאה למימוש ציפיותו של הקורא ביצירה התואמת את הסיטואציה החברתית-רוחנית אקטואלית, מוציאה מן הכח אל הפועל את התגונים הפנימיים של הקיום ומייצגת מיתוס פרטי וציבורי.

וכאשר מירון מגיב לטענות הרווחות בדבר מצבה של הספרות העברית: "אין ספרות עברית; התרבות, שנמכרה לידי יחצ'נים 'זרוסה'; מצב השירה 'נורא'; אין קוראים, אין יוצרים של ממש; המסורת הספרותית כולה קרבה אל קצה וצריך רק לחפש את הנבלים' האשמים ולהגיש את הקולר אל צווארם" - טרם שהוא קובע כי מעולם לא היה מצבה של השירה טוב יותר וכי גורל הספרות נתון גם כיד מעריכה ופרשניה, מהדהד מקולו, כמו מן המטפורה שלו, הד קולם של משרטטי התולדות.